

Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un Antalya'yı Fethi ve Fetihnâmeleri

The Conquest of Antalya by Izz al-Din Kai-Ka'us I, the Sultan of the Seljuqs of Türkiye, and his Fathnames

Mahmut DEMİR

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Mahmut DEMİR

Serbest/ Araştırmacı

ORCID: [0000-0002-1895-4086](https://orcid.org/0000-0002-1895-4086)
e-mail: mahmutdemirr7@gmail.com

Başvuru/Submitted: 02.07.2024

Kabul/Accepted: 06.12.2024

Atf: Demir, Mahmut, "Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un Antalya'yı Fethi ve Fetihnâmeleri", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 7/2 (Aralık 2024): 595-613.

Citation: Demir, Mahmut, "The Conquest of Antalya by Izz al-Din Kai-Ka'us I, the Sultan of the Seljuqs of Türkiye, and his Fathnames", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 7/2 (December 2024): 595-613.

Lisans/License:

Öz - Oldukça köklü bir tarihi geçmişe sahip olan Antalya şehri, Antikçağ ve Ortaçağ boyunca Anadolu'nun en önemli Akdeniz liman kentlerinden olmuş ve farklı milletlerden birçok hükümdarın egemenliği altına girmiştir. Kent Ortaçağ'daki jeopolitik ve özellikle de ekonomik önemi nedeniyle Türkiye Selçuklularının en stratejik hedeflerinden biri haline gelmiştir. 5 Mart 1207 tarihinde Antalya ilk kez Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından fethedilmiştir. Ancak şehrin fethinden dört yıl sonra Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev ölmüş ve kentteki Selçuklu hâkimiyeti kesintiye uğramıştır. Zira merhûm sultanın halefi I. İzzeddin Keykâvus zamanında çıkan ani bir isyanın ardından Türkiye Selçukluları, Antalya'nın kontrolünü kaybetmişlerdir. Antalya'nın Selçuklular açısından stratejik öneminin bilincinde olan Sultan I. İzzeddin Keykâvus, isyanın hemen ardından harekete geçmiş ve 22 Ocak 1216'da bir ay süren bir kuşatma sonunda şehri yeniden fethetmiştir. Bu sefer şehir hem karadan hem de denizden kuşatılmış, dolayısıyla fetih süreci her iki taraf için de yoğun çatışmalarla geçmiştir. Yeniden fethin ardından şehirde başka bir isyanın yaşanmaması adına çeşitli idari düzenlemeler hayata geçirilmiş ve birtakım önlemler alınmıştır. Antalya'nın yeniden fetih süreci Selçuklular dışında ünlü mutasavvıf Muhyiddin İbnü'l-Arabî tarafından da yakından takip edilmiş, kendisi fethin gerçekleştiğini rüyasında göyerek müjdesini bir şiir halinde Sultan I. İzzeddin Keykâvus'a göndermiştir. Bu şiirin metni ilk kez bu çalışmada yayınlanmakta ve Türkçe'ye çevrilerek yorumlanmaktadır. Antalya'nın fethinden sonra Türkiye Selçukluları, dönemin Müslüman hükümdarlarına İslâmî geleneklere uygun olarak fetihnâmeler göndermişlerdir. Sultan I. İzzeddin Keykâvus, fetihnâme nüshalarını Müslüman hükümdarlara göndermenin yanı sıra, 43 parçadan oluşan eşi benzeri olmayan kitabe şeklindeki özel bir fetihnâmenin de Antalya surlarına yerleştirilmesini emretmiştir.

Anahtar Kelimeler – Antalya, I. İzzeddin Keykâvus, Türkiye Selçukluları, Fetih, Fetihnâme.

Abstract – The city of Antalya, which has a very deep-rooted historical past, has been one of the most important Mediterranean port city of Anatolia throughout the Antiquity and the Medieval Age and has been under the sovereignty of many rulers of different nations. During the Medieval Age, it became one of the most strategic targets of the Seljuqs of Türkiye due to its geopolitical and especially economic importance. On 5 March 1207, Antalya was conquered for the first time by Sultan Ghiyath-al-Din Kaykhusraw I. However, four years after conquering the city, Sultan Ghiyath-al-Din Kaykhusraw I died and the Seljuqs of Türkiye rule over the city was interrupted. Because following a sudden revolt during the reign of Izz al-Din Kai-Ka'us I, the successor of the deceased sultan, the Seljuqs lost control of Antalya. Sultan Izz al-Din Kai-Ka'us I, aware of the strategic importance of Antalya for the Seljuqs, took action immediately after the revolt and reconquered the city after a month-long siege on 22 January 1216. This time the city was besieged from both land and sea, and the reconquest process was characterised by intense fighting on both sides. After the reconquest, various administrative arrangements were implemented, and some precautions were taken to prevent another revolt in the city. Apart from the Seljuqs, the process of the reconquering of Antalya was also closely followed by the famous Sufi Muhy al-Din Ibn al-'Arabî, who had dreamt of the conquest and sent the good news to Sultan Izz al-Din Kai-Ka'us I in the form of a poem. The text of this poem has been identified by us, translated into Turkish for the first time and interpreted. This poem, which heralds the conquest of the city to the Seljuqs, contains some advice for Sultan Izz al-Din Kai-Ka'us I. After the conquest of Antalya, the Seljuqs of Türkiye sent fathnâmes to the Muslim rulers of the period in accordance with Islamic traditions. Sultan Izz al-Din Kai-Ka'us I, in addition to sending copies of the fetihnâme to Muslim rulers, ordered a special Fetihnâme in the form of a unique inscription consisting of 43 pieces to be placed on the walls of Antalya.

Keywords – Antalya, Izz al-Din Kai-Ka'us I, Seljuqs of Türkiye, Conquest, Fathname.

Yayın Tarihi	26 Aralık 2024
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-İntihal.Net
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	26 December 2024
Reviewers	Single Anonymized - Two Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

The city of Antalya, which has a very deep-rooted historical past, has been one of the most important Mediterranean port cities of Anatolia throughout the Antiquity and the Medieval Age and has been under the sovereignty of many rulers of different nations. During the Medieval Age, it became one of the most strategic targets of the Seljuqs of Türkiye due to its geopolitical and especially economic importance. On 5 March 1207, Antalya was conquered for the first time by Sultan Ghiyath-al-Din Kaykhusraw I. However, four years after conquering the city, Sultan Ghiyath-al-Din Kaykhusraw I died and the Seljuq rule over the city was interrupted. Because following a sudden revolt during the reign of Izz al-Din Kai-Ka'us I, the successor of the deceased sultan, the Seljuqs lost control of Antalya. Sultan Izz al-Din Kai-Ka'us I, aware of the strategic importance of Antalya for the Seljuqs, took action immediately after the revolt and reconquered the city after a month-long siege on 22 January 1216. This time the city was besieged from both land and sea, and the reconquest process was characterised by intense fighting on both sides.

After the reconquest, various administrative arrangements were implemented, and some precautions were taken to prevent another revolt in the city. Apart from the Seljuqs, the process of the reconquering of Antalya was also closely followed by the famous Sufi Muhy al-Din Ibn al-'Arabî, who had dreamt of the conquest and sent the good news to Sultan Izz al-Din Kai-Ka'us I in the form of a poem. The text of this poem has been found, translated into Turkish for the first time and commented on by the author of this article. This poem, which heralds the conquest of the city to the Seljuqs, contains

some advice for Sultan Izz al-Din Kai-Ka'us I. It also contains other contents such as the Prophet Muhammad's dream of marrying his wife Aisha and praise for the Seljuq Sultan. It is very likely that this poem by Muhy al-Din Ibn al-'Arabî was read out to the Seljuq troops during the siege in order to boost the morale of the Sultan and his army. After the reconquest of Antalya, the Seljuqs sent fathnames to the Muslim rulers of the period in accordance with Muslim traditions. According to existing data, one of the rulers to whom a copy of the fathname was sent was al-Malik al-Zahir Gazi, the Ayyubid ruler of Aleppo, and the other was Jalal-ud-Din Hasan, who ruled in Isfahan. In addition to these two rulers, the fathnames must have been sent to other rulers. However, there no information is available on this matter. In addition to sending copies of the fathname to Muslim rulers, Sultan Izz al-Din Kai-Ka'us I ordered a special copy of the fathname, combining 43 pieces in a unique style, to be placed on the city walls of Antalya. At the same time, this fathname, which is the longest known Seljuk inscription, has specific contents such as the representation of the Sultan's potency and authority, the announcement of his titles and warnings to the rebels. In the context of inscribed fetihnâme, the existence and unity of Allah are often emphasised. In addition, a brief history of the city's previous fall is provided and gratitude is expressed to Allah for its reconquest.

GİRİŞ

Antalya, Antikçağ ve Ortaçağ boyunca Anadolu'nun Akdeniz kıyısındaki en önemli liman şehirlerinden bir tanesi olmuştur. Bu yönüyle pek çok güç gibi Türkiye Selçukluları'nın da stratejik hedefleri arasına girmiştir. Türkiye Selçukluları farklı hükümdarlar döneminde Antalya güzergâhı üzerinde çeşitli fetihlerde bulunarak şehre adım adım yaklaşmışlardır. II. Kılıç Arslan zamanında ise şehri ele geçirmeye yönelik ilk ciddi girişimi gerçekleştirmişlerdir, ancak başarılı olamamışlardır¹. En nihayetinde Türkiye Selçukluları'nın Antalya'yı ele geçirme girişimleri Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in iktidarında sonuç vermiş ve şehir 1207'de fethedilmiştir². Ancak, Antalya'daki ilk Selçuklu hâkimiyeti uzun sürmemiş, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in 1211 yılında Alaşehir Meydan Muharebesi'nde şehit olması üzerine oğulları arasında taht kavgası çıkmıştır. Bu taht kavgasının yarattığı kargaşa ortamı devletin gücünü sarsmış ve merhûm sultanın büyük oğlu I. İzzeddîn Keykâvus'un iktidarını tesis etmesi zorlaşmıştır. Devletin içinde bulunduğu kargaşadan yararlanmak isteyen Antalya'nın yerli Rum halkı da Sultan I. İzzeddîn Keykâvus iktidarında gerçekleştirdikleri bir isyan sonucunda şehirdeki Türkiye Selçuklu hâkimiyetine son vermişlerdir³. Türkiye Selçukluları için oldukça stratejik bir merkez olan Antalya'nın elden çıkması üzerine, I. İzzeddîn Keykâvus ivedilikle harekete geçmiştir. Şehri yeniden fethetmek için gerekli tüm hazırlıkları tamamlayan sultan, 1215 yılı sonlarında Antalya üzerine yürümüştür. Şehrin fethi sonrasında zaferini fetihnâmeler vasıtasıyla İslam âlemine duyurmuştur. Sultanın tespit edilen fetihnâmeleri üç tanedir. Bunların bir tanesi Antalya surlarına yerleştirilen kitabe formundaki fetihnâme, diğer iki tanesi ise İsfahan Hâkimi Celâleddîn Hasan ve Halep Hâkimi el-Melikü'z-Zâhir Gazi'ye gönderilen mektup formundaki fetihnâmelerdir. Bu makale kapsamında Antalya'nın Selçuklu hâkimiyetinden çıkmasına yol açan isyanın ve şehrin Türkiye Selçukluları tarafından ikinci kez fethinin ayrıntıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin fetihle olan irtibatı tespit edilmiş ve Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un günümüze ulaşan Antalya fetihnâmelerinin değerlendirmeleri yapılmıştır.

1. Antalya'nın İkinci Kez Fethi

Antalya, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Gıyâseddîn Keyhüsrev tarafından gerçekleştirilen uzun ve çetin bir kuşatma neticesinde 5 Mart 1207 (h. 3 Şaban 603) tarihinde fethedilerek bir Müslüman-Türk şehri haline getirilmiştir⁴. Ancak şehir yalnızca birkaç yıl elde tutulabilmiştir. Zira Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in 1211 yılında Doğu Roma (İznic) İmparatoru Theodoros Laskaris'e karşı giriştiği Alaşehir Savaşı'nda şehit olması bütün siyasi dengeleri değiştirmiştir. Sultanın ölümüyle oğulları Melik İzzeddîn Keykâvus ve Melik Alâeddîn Keykubâd arasında taht kavgası başlamıştır. İki taraf arasında Kayseri'de başlayan mücadele büyük evlat İzzeddîn

¹ Muharrem Kesik, "Antalya'ya Yapılan İlk Akınlar ve Şehrin Selçuklu Hâkimiyeti Altına Girmesi", *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu Bildirileri 18-19 Aralık 2003*, Yay. Haz. Necdet Ekinci ve Hatice Akın, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları, 2006), 1-4.

² Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi 1192-1211*, (Ankara: TTK Yayınları, 2006), 125-131; Mahmut Demir, "Antalya'nın Türkiye Selçukluları Tarafından Fethi", *Cedrus VI* (2018), 559-563.

³ Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus 1211-1220*, (Ankara: TTK Yayınları, 1997), 35.

⁴ Antalya'nın Türkiye Selçukluları tarafından ilk fethinin ayrıntıları hakkında bk. El-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye I*, Çev. Mürsel Öztürk, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996), 115-121; İzzeddîn İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil fi't-Tarih XII*, Çev. Ahmet Ağırakça ve Abdülkerim Özaydın, (İstanbul: Bahar Yayınları, 1987), 209-210; Bedreddîn Mahmûd el-Aynî, *İkdu'l-Cumân fi Tarihi Ehli'z-Zamân III*, Nşr. Mahmud Rezzak Mahmud, (Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-Vesâikü'l-Kavmiyye, 2007), 190; Gregory Ebu'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Tarihü'z-Zaman*, Nşr. el-Ebu İshâk Ermele, (Beyrut: Dârü'l-Maşrık, 1986), 245; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, (İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1971), 283-285; Kesik, "Antalya'ya Yapılan İlk Akınlar...", 1-8; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev*, 125-133; Demir, "Antalya'nın Türkiye Selçukluları Tarafından Fethi", 555-571.

Keykavus'un kardeşini Ankara'da ele geçirip etkisiz hale getirmesi ve kendi iktidarını tesis etmesiyle sonuçlanmıştır⁵.

Türkiye Selçuklu toprakları iki melikin mücadelesi ve büyük kardeş İzzeddîn Keykâvus'un tahtı elde etmesine sahne olurken, arka planda başka siyasi gelişmeler de meydana gelmiştir. Bunlardan biri Antalya'nın yerli ahalisinin şehrin hâkimiyetini tekrar ele geçirmesidir. Bu olaydan bahseden Türkiye Selçuklu kronik yazarı İbn Bîbî'den öğrenildiğine göre; Antalya ahalisi isyan için harekete geçmeden önce kendi aralarında birtakım kararlar almışlardır. Şehri geri almayı başarmaları halinde -şayet sultan üzerlerine gelmezse- Antalya'yı kendileri yönetmek, aksi halde ise Kıbrıslılara teslim etmek konusunda anlaşmışlardır. Daha sonra da şehri ele geçirmek için gizlice silahlanmaya başlamışlar ve bir gece vakti bekçi kılığına girip gruplar halinde sokaklara dağılmışlardır. Sonrasında ansızın Antalya'daki Selçuklu yöneticilerine, askeri-sivil memurlara ve onların ailelerine saldırmışlardır. Sabahın ilk ışıklarına kadar şehrin içindeki tüm Müslümanları katletmişler, onların eşya ve mallarını kendi aralarında ganimet olarak paylaşmışlardır⁶. Böylelikle Antalya, kanlı bir isyan sonucunda Türkiye Selçuklu hâkimiyetinden çıkmıştır. İbn Bîbî'nin aktardığına göre Sultan I. İzzeddîn Keykâvus Antalya'da gerçekleşen bu isyanı ve şehirdeki Müslüman ahalinin başına gelenleri olaydan ancak üç gün sonra haber alabilmiştir. Sultan, kendisine ulaşan bu haberleri duyar duymaz yaşananlara oldukça üzülmüş, ayrıca Antalya gibi korunaklı ve stratejik bir liman şehrinin elden çıkmasından dolayı endişelenmiştir. Bu nedenle devlet erkânını huzuruna çağırarak bir an önce Antalya'yı geri almaları gerektiğini, zira şehrin akıbetinin düşmanlara bir zafiyet işareti olarak gözükebileceğini, bunun da devleti zor durumda bırakacağını söylemiştir. Devlet erkânının da sultanın bu görüşünü isabetli bulmasıyla Antalya şehri üzerine sefere çıkmak için gerekli hazırlıklara başlanmıştır⁷. Bununla birlikte söz konusu isyanın tarihi tartışmalıdır. Osman Turan'ın tespitlerine göre isyan, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in şehadetinden sonra meydana gelmiş, tahta çıkmayı başaran Sultan I. İzzeddîn Keykâvus ise siyasi gelişmeler nedeniyle Antalya'ya hemen müdahale edememiştir. Bu nedenle şehir 4 yıl kadar Rumların ve onların destekçileri olan Kıbrıs Frankları'nın işgali altında kalmıştır. Hatta o sıralarda sultan, Doğu Roma (İznik) İmparatorluğu ile Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Anadolu'nun kuzeyine yerleşmelerini engellemek maksadıyla Sinop'un fethine öncelik vermiştir. Bu nedenle de Antalya'nın geri alınması gecikmiştir⁸. Bu konuyu ele alan bazı araştırmacılar ise Antalya ahalisinin 1212 yılında isyan ettiğini düşünmektedirler⁹. Araştırmacıların diğer bir kısmı da

⁵ İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye*, I, 134-162; El-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, Çev. M. Nuri Gencosman, (Ankara: Uzluk Basımevi, 1941), 48-58; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk Oğuznâme-Selçuklu Tarihi*, Nşr. Abdullah Bakır, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017), 199-216; Münecceimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi Anadolu Selçuklular ve Beylikleri II*, Çev. Ali Öngül, (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2017), 44-48; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 293-302; Salim Koca, "Sultan I. İzzeddin Keykâvus ile Melik Alâeddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi", *Belleten*, C. LIV, S. 211 (1990), 935-944; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 21-28; Osman Turan, "Keykâvus I", *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 1978, 631-634; Faruk Sümer, "Keykâvus I", *İslam Ansiklopedisi*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, 352; Ali Öngül, *Anadolu Selçuklular*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017), 140-145.

⁶ Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye Tıpkıbasım*, Nşr. Adnan S. Erzi, (Ankara: TTK Yayınları, 1956), 141-143; İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye*, I, 162-163; İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti*, 58-59. Ayrıca bk. Yazıcızâde Ali, *tevärih-i âl-i selçuk*, 216-217; Münecceimbaşı, *câmiu'd-düvel*, II, 48; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 308; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 35-36; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II*, Nşr. Refet Yinanç, (Ankara: TTK Yayınları, 2014), 31-32.

⁷ İbn Bîbî, *Tıpkıbasım*, 141-143; İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye*, I, 162-163; İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti*, 58-59.

⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 311-312.

⁹ Scott Redford ve Gary Leiser, *Taşa Yazılan Zafer Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi*, Çev. İnci Türkoğlu, (Ankara: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2008), 14-15, 18; Özge Bozkurtoğlu-Özcan, *Lusignanlar Döneminde Kıbrıs-Antalya İlişkileri (1192-1489)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Antalya: Akdeniz

doğrudan bir tarih belirtmeyerek isyanın Türkiye Selçuklu melikleri İzzeddîn Keykâvus ile Alâeddîn Keykubâd'ın taht kavgasına tutuştuğu sırada gerçekleştiğini kaydetmektedirler¹⁰. Ancak olayların çağdaşı olan ve Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'u yakından takip eden Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin bir beyanı, isyanın 1212 yılı içerisinde gerçekleşmesi ihtimalinin zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. Zira Muhyiddîn İbnü'l-Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye* isimli eserinin sonundaki nasihat içerikli mektubunu Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un hicri 609 (miladi 1212/1213) yılında Antalya'dan kendisine gönderdiği mektuba cevaben kaleme aldığını belirtmektedir¹¹. Bu husus araştırmacıların belirttiği tarihte sultanın Antalya'da bulunduğunu, dolayısıyla isyanın 1212 yılında gerçekleşmesinin düşük bir ihtimal olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan bazı İslam tarihi kaynakları da Antalya'nın Selçuklu hâkimiyetinden h. 612 (m. 1215/1216) yılında çıktığını belirterek¹² söz konusu isyanın 1212 yılı içerisinde veya iki Selçuklu melikin taht kavgasına tutuştukları karmaşa ortamında değil de Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un tahtta bulunduğu 1215 ve 1216 yılları içerisinde gerçekleştiğine işaret etmektedirler. Sonuç olarak İslam tarihi kaynaklarının kaydettiği h. 612 yılı ve İbn Bîbî'den öğrenilen Selçuklu kuvvetlerinin isyandan kısa süre sonra Antalya üzerine yürüdüğü bilgisi, isyanın tarihini 1215 ile 1216 yıllarına tarihlenen mümkün olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Antalya surlarındaki fetihnâmesinde şehri tekrar fethetmek amacıyla girişilen Selçuklu kuşatmasının 24 Aralık 1215 Perşembe günü (h. 1 Ramazan 612) başladığının kaydedilmesi¹³, söz konusu isyanın 1215 yılı sonlarında gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Antalya'nın Türkiye Selçuklu hâkimiyetinden çıkış süreci hakkında bilgi veren diğer kaynaklar, yerli halkın isyanına ve şehirdeki Müslüman ahalinin katledilmesine değinmemektedirler. Yalnızca İbn Bîbî'den farklı olarak şehrin Frenkler (الافرنج)¹⁴ tarafından

Üniversitesi, Akdeniz Uygurlukları Araştırma Enstitüsü, 2017), 25-26; Necmi Atik, "Antalya İli Anadolu Selçuklu Dönemi Kayıp Taş Kitâbeleri", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, S 10 (2018), 124.

¹⁰ Ahmet Tevhid, "Antalya Surları Kitabeleri", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, C. IX, S. 86 (1341), 165; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 35; Sümer, "Keykâvus I", 352; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 148.

¹¹ Mahmud Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabî'nin I. İzzeddin Keykâvus'a Yazdığı Mektubun Işığında Dönemin Dini ve Siyasi Tarihine Bakış", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri*, C. II, Ed. Osman Eravşar, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2001), 20.

¹² Cemâleddin Muhammed b. Sâlim İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kurûb fî Ahbâri Beni Eyyûb*, III, Nşr. Cemâleddin eş-Şeyyâl, (Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-Vesâikü'l-Kavmiyye, 1957), 233; Ebi Bekr b. Abdullah b. Aybek b. ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer ve Câmü'l-Gurer*, VII, Nşr. Said Abdülfettâh Âşûr, (Kahire: Matbaati'l-İsa el-Bâbâi el-Halebî ve Şurekâihî, 1972), 182; El-Aynî, *İkdu'l-cumân*, III, 292; Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, XIII, Çev. Mehmet Keskin, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994), 169; El-Hâfız el-müverrih Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Tarihü'l-İslâm Vefiyetü'l-Meşâhir ve'l-A'lâm*, XIII, Nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, (Beirut: Dârü'l-Kitâbü'l-Arabî, 1998), 270; Nâsireddin Muhammed b. Abdurrahîm b. el-Furât, *Tarihü İbnü'l-Furât*, V/I, Nşr. Hasan Muhammed Eş-Şumâa, (Beirut: Matbaati'l-Emîri'l-Kâniyye, 1970), 168; Cenabî Mustafa Efendi, *El-'Aylemü'z-Zahir Fî Ahvali'l-Eva'il Ve'l-Evahir Adli Eserinin Türkiye Selçukluları İle İlgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri*, Haz. Muharrem Kesik, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2023), 71. Ayrıca bk. İbnü'l-İbrî, *tarihü'z-zaman*, 251-252; Ebu'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 497. Antalya'nın Türkiye Selçukluları tarafından tekrar fethinden bahseden İslam tarihi kaynaklarında şehir, genellikle yanlış bir şekilde Antakya (أنطاكية) olarak kaydedilmektedir. Bu kaynaklarda sıkça görülen bir hatadır. Bu konu hakkında ayrıca bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 310 dn. 95; Demir, "Antalya'nın Türkiye Selçukluları Tarafından Fethi", 556 dn. 6. İslam kaynaklarından el-Makrizî ve ed-Devâdârî ise şehri doğru bir şekilde Antalya (أنطاكية) olarak kaydetmektedirler. Bk. Takiyüddin Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Abdülkadir el-Ubeydî el-Makrizî, *Es-Sülûk li Marifeti Dîveli'l-Mülük*, I, Nşr. Muhammed Abdülkadir Ata, (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 301; Ed-Devâdârî, *kenzü'd-dürer*, VII, 182. İslâm kaynaklarından Makrizî, diğer kaynaklar gibi Antalya'nın h. 612 (1215/1216) yılında Frenklerin eline geçtiğini ve oradaki Müslümanların katledildiklerini belirtse de diğer kaynaklardan ayrıldığı bir nokta bulunmaktadır. Ona göre şehir daha önceden Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından h. 602 (m. 1205/1206) yılında fethedilmiş, ancak Frenkler h. 607 (m. 1210/1211) yılında şehri onun elinden almış, h. 613 (m. 1216/1217) yılında ise Gıyâseddin Keyhüsrev'in oğlu İzzeddin Keykâvus şehri Frenklerin elinden geri almıştır. Bk. Makrizî, *Es-Sülûk*, I, 301.

¹³ Redford ve Leiser, *Taşa Yazılan Zafer...*, 33; Leyla Yılmaz ve Kemal Tuzcu, *Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*, (Haarlem: Sota Vakfı Yayınları, 2010), 119.

¹⁴ İbn Bîbî ve Arapça kaynakların Frenkler olarak niteleyip kaydettikleri siyasi güç, o sıralarda Kıbrıs'ta hüküm süren Lusignan Krallığı'dır.

ele geçirildiğini kaydetmektedirler¹⁵. Ancak Antalya'nın Frenkler'in değil de yerli halkın isyanı sonucunda kaybedildiği hususu Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un emriyle şehrin fethinden sonra surlara yerleştirilen fetihnâme vasıtasıyla teyit edilmektedir. Zira fetihnâme metninde Antalya'nın ilk olarak Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev tarafından fethedildiği, ancak onun ölümünden sonra şehir halkının (أهل البلدة) isyan ettiği, böylelikle de şehrin elden çıktığı açıkça kaydedilmektedir¹⁶. Bununla birlikte İbn Bîbî, Antalya'nın Selçuklu hâkimiyetinden çıkışından sonra şehrin el değiştirme sürecine Kıbrıslıların müdâhil olduklarını gösteren bir rivayete değinmektedir. Ona göre Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un askerlerini toplayarak Antalya'yı geri almak üzere harekete geçtiğini haber alan şehir sakinleri, büyük bir telaşa kapılarak birbirleriyle tartışmaya başlamışlardır. İçine düştükleri durumdan kurtuluşu ise -daha önceden kararlaştırdıkları gibi- Kıbrıs Adası'na haber göndererek Lusignan Krallığı'ndan yardım istemekte aramışlardır. Antalya sakinlerinin çağrısı üzerine Kıbrıslılar birkaç gemi dolusu savaşçıyı şehre göndermişlerdir. Kıbrıs'tan gelen bu yardımı gören Antalya sakinleri oldukça sevinmişler, savaşçıları mutlulukla karşılamışlardır. Böylelikle Sultan I. İzzeddîn Keykâvus karşısında önemli bir kuvvet kazandıklarını düşünerek rahatlamış, diğer yandan da şehir surlarına *arrâde* (عَرَادَة) ve *şkence* (شكنجه) gibi savaş aletleri yerleştirerek savunma hazırlıklarına başlamışlardır¹⁷. Kıbrıslıların Antalya'ya yardıma gelmesi hususu İbn Bîbî dışında farklı bir kaynak tarafından da teyit edilebilmektedir. Bu kaynakta Kıbrıs kralının saltanat nâibi olan Gautier de Montbeliard'ın 1212 yılında Anadolu'ya gelerek Antalya'yı ele geçirdiği ve burada öldürüldüğü kaydedilmektedir¹⁸. Bu bilgi Kıbrıslıların Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'tan önce Antalya'ya geldiklerini ve kuşatma sırasında Selçuklu kuvvetlerine karşı mücadele etmiş olduklarını ortaya koymaktadır.

Antalya sakinleri ve Kıbrıs'tan gelen kuvvetler savunma hazırlıklarını sürdürürlerken Sultan I. İzzeddîn Keykâvus da askerlerinin toplanması için gerekli yerlere ivedilikle fermanlar göndermiştir. Sultanın emrini alan sübaşılar kısa süre zarfında sorumlulukları altındaki tüm

¹⁵ İbn Vâsıl, *müferricü'l-kurûb*, III, 233; El-Aynî, *ıkdu'l-cumân*, III, 292; El-Makrizî, *sülûk*, I, 301; İbnü'l-Furât, *tarih*, V/1, 168. İslam tarihi kaynakları dışında *Anonim Selçuknâme* de Antalya'nın Türkiye Selçuklu hâkimiyetinden çıkışına değinmektedir. İlgili eserde olayın tarihi belirtilmemektedir. Bununla birlikte Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un kardeşi Alâeddîn Keykubâd'a karşı taht mücadelesi sırasında Melik İbrahim isminde birinin Antalya'ya geldiği, sultanın şehri almaya gelmesi üzerine bu kişinin Kıbrıs'a kaçtığı, sultanın Kıbrıs'a tehdit dolu bir mektup göndererek Melik İbrahim'in kendisine teslim edilmesini istediği ancak Melik İbrahim'in teslim olmayı reddedip sultana karşı gemilerle asker gönderdiği bilgileri sunulmaktadır. Ayrıca Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un üzerine gönderilen Frenk askerlerini mağlup ettiği gibi Melik İbrahim'i de 30 kölesi ile birlikte ele geçirdiği ve onu affederek 3 vilayet verdiği kaydedilmektedir. Bk. Anonim, *Selçuknâme Tarih-i Al-i Selçuk*, Çev. Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Coşguner, (Ankara: Atif Yayınları, 2014), 40. Bu konudaki tartışmalar için ayrıca bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 311 dn. 100; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 36-38; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002), 68; Mahmut Demir, *13. Yüzyıl Doğu Akdenizi'nin (Antalya-Alanya-Misis-Tarsus-Anazarba-Lazkiye-Süveydiye) Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, 2017), 20-21.

¹⁶ Redford ve Leiser, *Taşa Yazılan Zafer...*, 32-33; Yılmaz ve Tuzcu, *Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*, 118-119. Ayrıca bk. Tevhid, "Antalya Surları Kitabeleri", 167; Süleyman Fikri Erten, *Antalya Tarihi*, (İstanbul: Tan Matbaası, 1940), 50-51.

¹⁷ İbn Bîbî, *Tıpkıbasım*, 142-143; İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye*, I, 163-164. Ayrıca bk. İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti*, 58-59; Yazıcızâde Ali, *tevârîh-i âl-i selçuk*, 217-218; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 308-309; Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, (Ankara: TTK Yayınları, 2010), 356.

¹⁸ *Les Gestes Des Chiprois Recueil de Chroniques Françaises*, Nşr. Gaston Raynaud, (Genevre: Société de l'Orient Latin, 1887), 18; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 310-311. Aynı olaydan Ebu Şame de bahsetmektedir. Onun kaydına göre Kıbrıs Naibi (البال القبرسي) h. 609 (m.1212-1213) yılında Antalya'yı (انطاكية) ele geçirmiş, şehir çevresinde yağma ve yıkım faaliyetlerinde bulunmuştur. Sonunda Gautier de Montbeliard'ın faaliyetlerinden zarar gören Türkmenler bir araya gelerek onu ve tüm adamlarını bir vadide pusuya düşürerek katletmişlerdir. Akabinde başını kesip kendi aralarında dolaştırmış ve kesik başı deniz yoluyla Mısır'a, Eyyübî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'e göndermişlerdir (Ebû Şâme el-Makdisî, *Ez-zeyl ale'r-Ravzateyn*, V, Nşr. İbrahim Şemseddîn, (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 125. Gautier de Montbeliard'ın Selçukluların Antalya kuşatması sırasında şehirde olup olmadığı belli değildir. Zira hiçbir kaynakta bu durumdan bahsedilmemektedir. Bununla birlikte Ebû Şâme'nin verdiği bilgilerden hareketle Selçuklu kuşatmasından birkaç yıl önce bölgeye gelen Gautier de Montbeliard'ın 1215'ten önce öldürülmüş olduğu ve Selçuklu kuşatmasını göremediği söylenebilir.

askeri birlikleri bir araya getirerek başkent Konya'nın dışındaki düzlüklerde toplanmaya başlamışlardır. Devletin diğer görevlileri ise askeri birlikler toplanıncaya kadar geçen sürede kuşatma için gerekli hazırlıkları tamamlamışlardır. Tüm askeri birliklerin bir araya gelmesiyle birlikte Sultan I. İzzeddîn Keykâvus da orduya katılmış ve Ruzbe Ovası'nda ordugâh kurulmuştur. Ertesi gün ise Türkiye Selçuklu kuvvetleri bizzat sultanın idaresinde Antalya'ya doğru hareket etmişlerdir. Selçuklu kuvvetleri şehrin etrafındaki tepelere ulaştıktan sonra sultanın emriyle şehir çepeçevre kuşatılmıştır. Yoğun ok atışı yapılarak şehrin müdafilerinin burçlardan dışarıyı gözetlemesi engellenmiştir. Kuşatmanın ikinci gününde ise ordunun zeredhânesinden gerekli kuşatma aletleri getirilmiştir. Sultanın emriyle kuşatma merdivenleri hazırlanmış ve mancınıklar çalıştırılarak şehrin surları dövülmeye başlanmıştır¹⁹. Bu doğrultuda Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Antalya surlarındaki fetihnâmesi Türkiye Selçuklu kuvvetlerinin Antalya kuşatması hakkında bazı önemli bilgiler vermektedir. Buradan öğrenildiğine göre sultanın emrindeki asker sayısı oldukça kalabalıktı ve bu askerler gruplar halinde şehre saldırıyorlardı. Öte yandan şehir hem karadan hem de denizden kuşatılmıştı²⁰. Sultanın diğer bir fetihnâmesinde de şehrin karadan ve denizden sıkı bir abluka altına alındığı kaydedilmektedir. Ayrıca kuşatma sırasında kullanılan merdivenlere ve mancınıklara ek olarak nefit atıcıların da görev yaptığı belirtilmektedir²¹.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus ve ordusunun sıkı ablukeyi altında ezilen Antalya sakinleri, düşmanlarını surlardan uzak tutmak için sadece taş atabilmişlerdir. Buna rağmen kuşatma uzamış ve Sultan I. İzzeddîn Keykâvus tek seferde on askeri surlara çıkarabilecek büyüklükte merdivenler hazırlanmasını emretmiştir. Selçuklu devlet erkânı da hızlıca sultanın emrini yerine getirmiştir. Ayrıca yeni yapılan merdivenleri taşıyarak onların yardımıyla surların üzerine çıkacak olan askerler ile bu askerleri düşmandan korumakla görevli okçuları belirlemişlerdir. Ertesi gün saldırı başlamadan önce sultan askerlerinin en yiğitlerini huzuruna çağırarak çeşitli vaatlerde bulunmuş, böylelikle ordusunu fetih için motive etmeye çalışmıştır. Bu şekilde başlayan hücum sırasında Türkiye Selçuklu kuvvetleri yeni merdivenleriyle onar kişilik gruplar halinde Antalya surlarına tırmanmayı başarmış, kılıç, gürz ve diğer hafif silahları kuşanmış olarak surları koruyan düşmanlara saldırmışlardır. Mücadele sırasında öldürdükleri bazı Frenkleri (Kıbrıslıları) surlardan aşağı atmışlardır. Surları aşmayı başaran kuvvetlerin şehir kapısını içeriden açması üzerine de tüm kuvvetler Antalya'ya girmişlerdir. Bu andan itibaren şehrin içinde büyük bir katliam icra edilmiş, öldürülenlerin çocukları ganimet olarak alınıp köle

¹⁹ İbn Bibî, *Tıpkıbasım*, 142-144; İbn Bibî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye*, I, 163-165. Ayrıca bk. İbn Bibî, *Anadolu Selçukî Devleti*, 59; Yazıcızâde Ali, *tevârîh-i âl-i selçuk*, 218-219; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 308-309; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 36-37; Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, 356.

²⁰ Tevhid, "Antalya Surları Kitabeleri", 168-169; Erten, *Antalya Tarihi*, 52-53; Redford ve Leiser, *Taşta Yazılan Zafer...*, 33; Yılmaz ve Tuzcu, *Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*, 119. Bu kuşatma sırasında şehrin hem karadan hem de denizden kuşatılmış olması dikkat çekici bir ayrıntıdır ve Türkiye Selçuklularının ilk Antalya kuşatmasından ders çıkardıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Zira I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in gerçekleştirdiği ilk kuşatmada Antalya, Türkiye Selçuklularının Akdeniz'de gemilerinin bulunmaması nedeniyle yalnızca karadan kuşatılmıştır. Bu durum da şehrin Kıbrıs Adası'ndan deniz yoluyla destek almasına ve kuşatmanın uzamasına sebep olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Demir, "Antalya'nın Türkiye Selçukluları Tarafından Fethi", 560-561. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Antalya'yı hem denizden hem de karadan kuşatmış olması, o tarihlerde Türkiye Selçuklularının Akdeniz'de küçük çaplı da olsa bir deniz gücünün bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum ise Türkiye Selçuklularının Antalya'nın fethi ile Akdeniz'e açıldığı fikrini tartışmalı hale getirmektedir. Bununla birlikte Selçukluların Antalya'nın fethinden evvel de Akdeniz kıyısında bazı limanlara/tersanelere sahip olduğu yönünde bir görüş de mevcuttur. Bu konuda bk. Terrance Michael Patrick Duggan, "XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Antalya Limanı", *Antalya'nın Denizcilik ve Deniz Ticareti Tarihi*, Ed. Fatma Şimşek, (İstanbul: Zero Books, 2022), 160. Muharrem Kesik'e göre ise Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Antalya kuşatması sırasında, şehrin denizden kuşatılmasında kullanılan gemilerin o bölgede üretilmesi veya ücretli olarak başka bölgelerden tedarik edilmiş olması ihtimal dâhilindedir (Muharrem Kesik, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2021), 238.

²¹ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 106; Redford ve Leiser, *Taşta Yazılan Zafer...*, 63.

yapılmışlardır. Türkiye Selçuklu kuvvetlerinin Antalya'yı fethinden bir gün sonra Sultan I. İzzeddin Keykâvus da şehre girmiştir. O andan itibaren şehrin içinde hiç kimsenin öldürülmemesi emredilerek katliam, yağma ve talan faaliyetlerine son verilmiştir²². Sonrasında sultanın emriyle herkese açık bir eğlence meclisi düzenlenmiş, zaferde pay sahibi olan tüm emir ve askerlere ihsanlarda bulunulmuştur. Sultan I. İzzeddin Keykâvus, şehrin fethinden sonra bir hafta Antalya'da kalmış ve şehrin tüm ihtiyaçlarını karşılamıştır. Sultan, Antalya'da geçirdiği bu bir haftalık süre boyunca kuşatma sırasında tahribata uğramış şehir surlarını onartmış, yenilemiş ve yükseltirmiştir²³. Antalya fetihnâmesinden öğrenildiğine göre Antalya surlarının tahkimi h. 1 Muharrem 613 (m. 20 Nisan 1216) tarihinde tamamlanmıştır²⁴. Antalya'nın sübaşılığı ise, daha önce de bu göreve getirilen Emir Mübârizeddin Ertokuş'a verilmiş ve Sultan I. İzzeddin Keykâvus şehirdeki işleri tamamladıktan sonra Konya'ya hareket etmiştir. Konya'ya ulaştıktan sonra hazırlattığı fetihnâmeleri şehrin fethinden elde ettiği ganimetin en kıymetli parçalarından seçtiği hediyelerle birlikte devrin bazı hükümdarlarına göndermiştir. Emrindeki devlet erkânına da kıymetli hilatler ve hediyeler vererek görev yerlerine yollamıştır²⁵.

Antalya'nın fethiyle ilgili ayrıntılar büyük oranda İbn Bîbî'nin eserinden elde edilse de, kuşatma süreciyle ilgili bazı hususlar ve ayrıntılar karanlıkta kalmıştır. Karanlıkta kalan hususların en önemlileri kuşatmanın başlangıç tarihi, süresi ve şehrin fetih günüdür. Antalya'nın fethinden bahseden kaynaklar bu olay için h. 612 (m. 1215/1216) yılını kaydetmektedirler²⁶. Ancak bu kayıtlarda da fetih günü net değildir. Bununla birlikte Şeyhü'l-Ekber lakaplı mutasavvıf Muhyiddin İbnü'l-Arabî, tarihî kaynak yazarlarından farklı olarak fetih için net bir tarih vermektedir. Ondan öğrenildiğine göre Sultan I. İzzeddin Keykâvus Antalya'yı²⁷ h. 612 yılının Ramazan ayında kuşatmış ve ay sonunda, yani Ramazan Bayramı'nda (m. 22 Ocak 1216) fethetmiştir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin sunduğu bilgiler sadece fethin tarihi ile sınırlı değildir. Kendisi fetih gerçekleşmeden önce, Sivas'ta bulunduğu sıralarda bir rüya görmüştür. Rüyasında sultanın Antalya'yı kuşattığını, surların etrafına mancınıklar kurarak şehre taşlar fırlattığını, bu taşlardan birisinin isabet etmesiyle müdafilerin liderinin öldürüldüğünü görmüştür. Rüyasındaki ayrıntıları şehrin fethedileceğine yorarak bu müjdesini bir şiir halinde Malatya'dan Sultan I. İzzeddin Keykâvus'a göndermiştir. Kendisinin

²² İbn Bîbî, *Tıpkıbasım*, 144-145; İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye*, I, 165-166. Ayrıca bk. İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti*, 59-60; Yazıcızâde Ali, *tevârih-i âl-i selçuk*, 219-220; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 37; Sümer, "Keykâvus I", 353.

²³ Bîbî, *Tıpkıbasım*, 145-146; İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye*, I, 167; İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti*, 59-60.

²⁴ Redford ve Leiser, *Taşa Yazılan Zafer...*, 34. Antalya surlarında gerçekleştirilen tamir ve tahkim çalışmalarının sultan adına kim tarafından gerçekleştirildiği bilinmemektedir. Bu işe nezaret edenlerden birisi fetih sonrasında sultan tarafından Antalya Sübaşılığı'na getirilen Emir Mübârizeddin Ertokuş olmalıdır. Bunun yanında diğer bir Selçuklu Emiri Hüsameddin Yusuf'un da bu işe nezaret etmiş olması ihtimal dâhilindedir. Zira I. İzzeddin Keykâvus fetihnâmesi ile çağdaş yazıtlarda adı geçen tek Selçuklu Emiri Hüsameddin Yusuf'tur. Kendisinin h. 612 yılı Zilhicce ayı sonlarına (m. Nisan 1216) tarihlenen inşa kitabesi aynı zamanda Antalya isminin geçtiği en erken tarihli İslâmî kitabedir (Yılmaz ve Tuzcu, *Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*, 55-57).

²⁵ İbn Bîbî, *Tıpkıbasım*, 145-146; İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye*, I, 167; İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti*, 59-60. İbn Bîbî'den farklı olarak Müneccimbaşı, Antalya şehrinin fethinden sonra Türkmen topluluklarının iskân edildiğini kaydetmektedir (Müneccimbaşı, *câmiu'd-düvel*, II, 48).

²⁶ İbn Vâsıl, *müferricü'l-kurûb*, III, 233; Ed-Devâdârî, *kenzü'd-dürer*, VII, 182; El-Aynî, *ıkdü'l-cumân*, III, 292; İbn Kesir, *islam tarihi*, XIII, 169; Ez-Zehabî, *tarihü'l-islâm*, XIII, 270; İbnü'l-Furât, *tarih*, V/I, 168; İbnü'l-İbrî, *tarihü'z-zaman*, 251-252; İbnü'l-İbrî, *tarih*, II, 497; Cenâbî Mustafa Efendi, *El-'Aylemü'z-Zahir*, 71.

²⁷ Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin eserinde de bazı İslam tarihi kaynaklarındaki gibi Antalya şehri yanlış bir şekilde Antakya (انطاكية) olarak kaydedilmiştir. Bazı araştırmacılar tarafından İbnü'l-Arabî'nin kaydındaki bu hata fark edilmemiş ve Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Antakya şehrini kuşatıp fethettiği zannedilmiştir. Bu konuda bk. Claude Addas, *Quest for the Red Sulphur The Life of Ibn 'Arabi*, Trans. Peter Kingsley, (Oxford: The Alden Press, 1993), 241-242.

gördüğü rüyadan 20 gün sonra da fetih gerçekleşmiştir²⁸. Şeyh, Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'a fetih müjdesi olarak gönderdiği Arapça şiirini de *Muhâdaratü'l-Ebrâr ve Müsâmeretü'l-Ahyâr fi'l-Edebiyât ve'n-Nevâdir ve'l-Ahbâr* isimli eserinde kaydetmiştir. Ancak literatürde bu Arapça şiir yer bulmamış, herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır. Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin şiirini içeren mektubu kuvvetle muhtemel olarak Antalya kuşatması sırasında sultanın eline ulaşmış, onu ve ordusunu fetih için umutlandırıp motive etmiştir. Zira Malatya ile Antalya arası mesafe çok da uzun olmadığından bir ay süren kuşatma sırasında bu mektubun sultana ulaşmış olması mümkündür. Şimdiye kadar dönemle ilgili herhangi bir çalışmaya konu olmayan bu Arapça şiirin tercümesi şöyledir:

*“Fethetmek niyetiyle kâfirlerin ülkesine gittin,
Müjdeler olsun; Rumlar sana karşı yenilecektir,
Sizin için bir rüya gördüm, zaferi işaret ediyordu,
Kâfirlerin ülkesini fethetmeyi, onları öldürüp esir almayı da,
Sizler önderlerini mancınıkların taşlarıyla öldürüyordunuz,
Rüyamı yorumlayanlar bunun zafer olduğunu söylediler,
O zaman ayağa kalk ey Sultan!
Otoritesi gök yıldızlarından Simaklerin²⁹ üzerine kadar çıkan,
Cömert olan Allah'tan bir müjde al,
Düşmanı öldürme, kahretme ve yok etmede,
Eğer bu bir hakkın sonucu ise, varlığı sürecektir,
Yok böyle değilse o zaman mülkünde zorluk olur,
Nitekim vahyinde, şeriatın lafzı bu şekilde gelmişti,
Hümeyrâ'nın³⁰ işiyle ilgili gizli rüya göstermişti³¹,
Allah'ın zaferi ve fetih geldiğinde,
Zorluk ve rahatlıkla malından cömert davranırsın”³².*

Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin aktardığı bilgiler sultanın Antalya kuşatmasının h. 612 yılı Ramazan ayına, fethin ise Ramazan Bayramı'nın ilk gününe rastlayan h. 30 Ramazan 612'ye tarihlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bunun yanında bu bilgileri teyit eden başka bir kaynak daha mevcuttur. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Antalya'yı fethettikten sonra şehir surlarına yerleştirttiği fetihnâmesi kuşatmanın süresi ve fetih süreci hakkında daha kesin bilgiler vererek yazılı kaynakların eksik bıraktığı kısımları tamamlamaktadır. Fetihnâmeğe göre Sultan I. İzzeddîn Keykâvus Antalya'yı h. 1 Ramazan 612 (m. 24 Aralık 1215 Perşembe) tarihinde

²⁸ Muhyiddîn İbnü'l-Arabî, *Muhâdaratü'l-Ebrâr ve Müsâmeretü'l-Ahyâr fi'l-Edebiyât ve'n-Nevâdir ve'l-Ahbâr*, Nşr. Mustafa es-Seyyid Ahmed Tâc ve İbrahim Tâc, (Kahire: El-Matbaatü's-Saâde, 1906), 241; Kılıç, “İbnü'l-Arabî'nin I. İzzeddin Keykâvus'a Yazdığı Mektubun...”, 18-19. Ayrıca bk. Addas, *Quest for the Red Sulphur*, 241-242.

²⁹ Semâkin: Başak Burcu ile Sığırtaç takımyıldızlarının en parlak iki yıldızı. Eski devirlerde yol ve yön bulmaya yararlarıdır.

³⁰ Hümeyrâ: Teninin beyazlığı nedeniyle Hz. Muhammed'in eşi Hz. Âişe'ye verdiği rivayet edilen isim.

³¹ Şeyh Muhyiddîn İbnü'l-Arabî bu beyitte Hz. Muhammed ile Hz. Âişe'nin evliliğine ilişkin rüyaya işaret etmektedir.

³² İbnü'l-Arabî, *muhâdaratü'l-ibrâr*, 241.

kuşatmış ve aynı ayın son günü olan 30 Ramazan 612 (m. 22 Ocak 1216 Cuma) tarihinde fethetmiştir³³.

Antalya, Türkiye Selçukluları tarafından ikinci kez fethedildikten sonra şehirde bazı imar değişiklikleri ve düzenlemeleri yapılmıştır. Bunların en mühimi şehrin içinde birbirinden surlarla ayrılmış Müslüman ve Gayrimüslim mahallelerinin tesis edilmesidir. Bu mahalleleri birbirine bağlayan kapılar sabah vakti açılıyor, akşam vaktinde ise kapatılıyordu³⁴. Hatta bu kapıların Cuma Namazı vakitlerinde yaklaşık 2 saat boyunca kapalı tutulduğu, bu uygulamanın da 18. yüzyıl başlarına kadar sürdürüldüğü rivayet edilmektedir³⁵. Hiç şüphesiz bu uygulama Antalya'nın Rum ahalisinin gerçekleştirdiği ve şehirde yaşayan Müslümanların katledilmesi ile sonuçlanan isyanın tekrarlanmasını önlemeye yöneliktir. Ayrıca bu uygulama İslam Zimmet Hukuku'na da uygundur. Bununla birlikte Türkiye Selçukluları'nın en çok eleştirildikleri konulardan bir tanesi İslâm Hukuku'nun Müslüman ve Gayrimüslim toplulukların bir arada yaşamasını düzenleyen esasları olan Zimmet Hukuku kaidelerini tamamen uygulamamalarıydı. Zimmet Hukuku'nun Gayrimüslimlere yönelik ayırt edici kıyafetler giyme, dini ayinlere bazı sınırlamalar getirme ve yeni kilise inşa etmelerinin özel şartlara bağlanması gibi kısıtlayıcı hükümleri Türkiye Selçukluları tarafından büyük oranda uygulanmamıştır. Hatta bu nedenle Antalya'nın fethini müjdeleyen ünlü mutasavvıf Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'a yazdığı bir mektupta kendisine Zimmet Hukuku kurallarını uygulaması ve Gayrimüslimlere fazla müsamaha göstermemesi konusunda uyarılarda bulunmaktadır³⁶.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin şiiri üzerinde de durmak gerekmektedir. Bu şiirin metni sürdürülen fetih faaliyetlerine dair bazı bilgiler, İslam tarihi ile ilgili bazı hususlar ve gerçekleştirilecek olan fetihle ilgili müjdelere içermektedir. Öte yandan şiirde sultanı motive edecek ve cesaretlendirip harekete geçirecek vurgulu ifadeler bulunmaktadır. Şiir içeriğiyle sultan ve ordusu için ciddi bir motivasyon kaynağıdır. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin rüyasını Malatya'da gördüğünü ve rüyasından 20 gün sonra fethin gerçekleştiğini belirtmesi, rüyasını h. 10 Ramazan 612 Cumartesi (m. 2 Ocak 1216) günü gördüğünü ortaya koymaktadır. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, rüyasından hareketle yazdığı şiirinde Hz. Muhammed'in eşi Hz. Aişe ile olan evliliğini rüyasında görmesi ve sonrasında bu evliliğin gerçekleşmesine işaret etmektedir. Burada kendi gördüğü rüya ile Hz. Muhammed'in gördüğü rüya arasında bir bağlantı kurmuşa benzemektedir. Böylelikle fethin mutlak surette gerçekleşeceğine inandığı, yazdığı şiirden

³³ Redford ve Leiser, *Taşa Yazılan Zafer...*, 33-34; Yılmaz ve Tuzcu, *Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*, 119-120. Ayrıca bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 310; Turan, "Keykâvus I", 636; Muharrem Kesik, "I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve I. İzzeddin Keykâvus Dönemlerinde Antalya ve Selçuklu Denizciliği (1207-1220)", *Antalya'nın Denizcilik ve Deniz Ticareti Tarihi*, Ed. Fatma Şimşek, (Antalya: Zero Books, 2022), 135. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un mektup formundaki Antalya fetihnâmesinde de şehrin fetih tarihi Ramazan ayının son günü ve Cuma olarak kaydedilmekte, ancak yıl verilmemektedir. Bk. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, 106; Redford ve Leiser, *Taşa Yazılan Zafer...*, 63.

³⁴ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 38. Araştırmacılar tarafından Antalya Kaleiçi'nde bulunan ve Müslüman-Gayrimüslim mahallelerini birbirinden ayıran surların, Türkiye Selçukluları zamanında inşa edilmeyip daha eski dönemlere ait oldukları ortaya konulmuştur. Bu konuda bk. *Taşa Yazılan Zafer...*, 55-61. Bununla birlikte söz konusu surlar Türkiye Selçukluları tarafından inşa edilmiş olsa da, onlar tarafından Müslüman-Gayrimüslim mahallelerini ayırmak maksadıyla kullanıldıkları ve tahkim edildikleri anlaşılmaktadır.

³⁵ Tuncer Baykara, "Yeni Bir Ülkede Yeni İnsanlar", *Erdem Türklerde Hoşgörür Özel Sayısı II*, (1996), 459-460.

³⁶ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *El-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, VIII, Nşr. Ahmed Şemseddin, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 379-381; Kılıç, "İbnü'l-Arabî'nin I. İzzeddin Keykâvus'a Yazdığı Mektubun...", 20-23. Ayrıca bk. Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Meşkûresi Tarihi Türk Dünya Nizâmının Millî, İslâmî ve İnsanî Esasları*, (İstanbul: Ötügen Yayınları, 2008), 379; Speros J. Vryonis, *Küçük Asya'da Orta Çağ Helenizminin Çöküşü ve 11. Yüzyıldan Başlayarak 15. Yüzyıla Kadar İslâmlaşma*, Çev. İdem Erman, (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2020), 285-286. Dönemin Arap kamuoyunun Anadolu topraklarındaki İslâm anlayışına şüpheyle yaklaşımı için ayrıca bk. Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Selçukluları ve İslâm: Genel Bir Bakış", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi I Sosyal ve Siyasal Hayat*, Ed. Ahmet Yaşar Ocak, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2006), 450-452, 455.

anlaşılmaktadır. Ayrıca şiir içinde I. İzzeddin Keykâvus'a yönelttiği övgüler onunla sultan arasında yakın bir ilişki olduğunu da göstermektedir.

2. Antalya Fetihnâmeleri

İslam Dünyası'nda bir yerin fethini veya kazanılan bir zaferi mektup veya fermanlarla komşu devletlere ve diğer İslam topraklarına duyurmak gibi köklü bir gelenek bulunmaktaydı. Bu maksatla hazırlanan, fethin ve zaferin ayrıntılarını anlatan metinlere de genel olarak *Fetihnâme* denilmekteydi. Bu fetihnâmeler genellikle elçiler vasıtasıyla ve ganimetten seçilen özel hediyelerle birlikte diğer hükümdarlara gönderilirdi. Fetihnâmelerin dost ülkelere fetih ve zaferi müjdelemek yanında, düşmanlara gözdağı vermek gibi bir maksadı da vardı³⁷. Fetihnâmeler bir zaferin resmi duyurusu niteliğindedirler ve aynı zamanda edebî değerleri bulunmaktaydı. Öte yandan savaş propagandasının tarihteki erken örneklerinden olmaları bakımından da dikkat çekicidirler³⁸. Fetihnâmeler pek çok farklı maksatla kaleme alınmakta olup, genellikle on beş rükünden oluşmaktadırlar. Bu rükünler; Allah'a şükür ve Hz. Peygambere övgü, zulmün ortadan kaldırılmasının Müslüman hükümdarların öncelikli vazifelerinden olduğuna yapılan vurgu, zulmün ortadan kaldırılması için hükümdarın harekete geçmesine sebep olan neden, hükümdarın hareketinin ayrıntıları, ordusunun kalabalıklığı, düşmanın vaziyeti, düşmanın cesaretine yapılan vurgu, iki taraf arasındaki savaşın ayrıntıları, hükümdarın düşmanlara karşı zaferi, Allah'a şükür, düşmanın topraklarının zapt edilmesine dair ayrıntılar, zaferin karada ve denizde ilanı, fetihnâmenin gönderildiği bölge ve gönderilen hükümdarın ismi, zaferden ötürü hükümdarın memnuniyetinin bildirilmesi ve dua istenmesi şeklindedir³⁹.

Fetihnâmelerin bir fethi müjdelemek için dost ülkelere gönderilen örnekleri de bulunmaktadır ve bunlara Türkiye Selçukluları'nda da rastlanmaktadır. Bu tip fetihnâmelerden iki tanesi Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Antalya'yı fethi vesilesiyle hazırlanmıştır. Bu fetihnâmelerden birincisi kitabe formunda olanıdır. Söz konusu fetihnâme Antalya'nın fethi sonrasında şehrin surlarına yerleştirilen, mermer sütun kaidelerine kazınmış, 43 parçalık Arapça kitabedir (Resim 1-2). Bu fetihnâmenin 27 parçası günümüzde *in situ* olarak Antalya surları üzerinde bulunmaktadır. Kalan parçalar, surların dönem dönem yıkılması nedeniyle orijinal yerlerinden kaldırılmışlardır. Bunların 9 tanesi şu an Antalya Etnografya Müzesi'nde sergilenmektedir (Resim 3, 4 ve 5). Geriye kalan 7 parça ise kayıp durumdadır. Bununla birlikte 20. yüzyıl başlarında Ahmed Tevhid'in Antalya surları ayakta iken ve fetihnâme parçaları yerli yerindeyken gerçekleştirdiği bir çalışması sayesinde kayıp parçaların metinleri büyük oranda elimizdedir⁴⁰. I. İzzeddin Keykâvus'un bu Antalya fetihnâmesi bilinen en uzun Selçuklu kitabe metnini içermesi bakımından ayrıca önemlidir. Parçaları kendi içlerinde uyaklı Arapça

³⁷ Hasan Aksoy, "Fetihnâme", *İslam Ansiklopedisi*, C. XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, 470. Fetihnâme geleneği için ayrıca bk. Harun Er, "Türk İslam Geleneğinde Fetihnâmeler", *Diyanet İlmî Dergi* C. XLVIII, S. 2 (2012), 93-107. Hasan Enverî'ye göre fetihnâme, bir fethi ya da zaferi müteakiben bunu gerçekleştiren hükümdar veya komutanın yiğitliğini ortaya koymak maksadıyla yazılmaktaydı. Bk. Hasan Enverî, *İstilahât-ı Divâni Devre-i Gaznevî u Selçukî*, Tahran: İntişârât-ı Kitâbhâne-i Tahûrî, 1355), 136.

³⁸ Geoffrey L. Levis, "Fathnâme", *Encyclopaedia of Islam (New Edition)*, Vol. II, Brill Publishing, Leiden 1991, 839-840.

³⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1984, s. 288. Fetihnâmelerin bölümleri için ayrıca bk. Meryem Gürbüz, "Fetihnâmeler Tarihçeye Ne Söyler? Hâremşahlar (1097-1231) Devrine Ait Fetihnâmeler Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme". *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 8/2 (2023), 1595-1596.

⁴⁰ Tevhid, "Antalya Surları Kitabeleri", 165-176. Antalya fetihnâmesinin metni hakkında ayrıca bk. Erten, *Antalya Tarihi*, 49-55; Redford ve Leiser, *Taş Yazılan Zafer...*, 29-34; Yılmaz ve Tuzcu, *Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*, 58-121; Meyrem Beyazal, *Antalya ve Çevresinde Bulunan Selçuklu, Beylikler Dönemi Yapı Kitabeleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, 2019), 71-120.

dizelerden oluşmaktadır. Şehrin fethi hadisesine ve sultanın ünvanlarına yaptığı vurgudan ötürü fetihnâmelere özgü tüm özellikleri hem yazılı hem de sözlü olarak yansıtmaktadır⁴¹. Bu fetihnâme gelişi güzel yazılmış bir metne de sahip değildir ve Selçuklu inşa divanı elinden çıktığı muhakkaktır. Fetihnâmede konu tanımlanmakta, düşman şeytanlaştırılmakta, onlar üzerine sefer/seferler düzenlemek gerekli ve de meşru gösterilmekte, şehrin fethinin ayrıntıları verilmekte ve son olarak zafer için Allah'a şükredilmektedir. Kitabe formundaki bu fetihnâmenin başka bir özelliği ise diğer tüm fetihnâmelerden farklı olarak sadece belirli bir hükümdara değil, halka hitaben hazırlanmış olmasıdır⁴². Fetihnâme yukarıda işaret edildiği üzere Antalya'nın ilk fethedilişinin ardından elden çıkış süreci, kuşatmanın ayrıntıları ve kesin fetih tarihi gibi konularda verdiği bilgiler nedeniyle kaynak değeri bakımından oldukça kıymetlidir. Kitabe formundaki bu fetihnâmenin konumu da tesadüfi değildir. Zira 43 parça halindeki kitabeler limandan Antalya Kalesi'ne girişi sağlayan antik merdivenlerden (kırkmerdivenler) başlayarak, şehrin diğer bir giriş kapısına ve kalenin iç kesimlerine uzanan ana cadde boyunca, tüm ziyaretçilerin görebileceği şekilde konumlandırılmışlardır (Resim 6-7). Ayrıca şehri Müslüman ve Gayrimüslim bölgeleri olarak ayıran surların, Gayrimüslim tarafına bakan yüzü boyunca yerleştirilmişlerdir. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un kitabe formundaki Antalya fetihnâmesi metniyle, şekliyle ve konumuyla birtakım mesajlar içermektedir. Fetihnâmenin metni detaylı bir şekilde incelendiğinde Allah'ın varlığına ve birliğine şehâdet, Allah'a övgü ve şükran içerikli dini ifadelerin yoğun bir şekilde kullanılmış olduğu görülür. Geriye kalan kısımlar ise fethin ayrıntıları ve Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un ünvanlarından oluşmaktadır. Fetihnâmenin konumu da hem şehre gelen yabancılara hem de şehirde isyana kalkışan ahaliye mesaj vermekte, geçmişi hatırlatmakta ve hiç şüphesiz Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un kudretini göstermektedir. Bu açıdan fetihnâme gerek konumu gerekse de içeriği itibarıyla, sultanın iktidarının dost ve düşmana sergilenmesi gibi bir misyona da sahiptir.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Antalya fetihnâmelerinin iki adedi ise dost hükümdarlara gönderdiği mektup/ferman formunda olanlardır. Bunların ilki fethin yaşandığı sırada İsfahan'da hüküm süren İsmailî Hükümdarı Celâleddîn Hasan'a (Celâleddîn Nevmüsülman) gönderilen fetihnâmedir. Farsça yazılmış olan bu fetihnâmenin metni de günümüze ulaşmıştır⁴³. Bu fetihnâmenin metninde kitabe formundaki fetihnâmenin metniyle ortak özellikler bulunmakla birlikte, bazı temel farklar vardır. Bu farkların ilki dini vurguların daha az olmasıdır. Diğer fark ise fethi ek olarak Türkiye Selçuklu devlet erkânından Münşî Kemâleddîn el-İsfahânî'nin mirasının konu edilmesidir. Anlaşıldığı kadarıyla bu fetihnâme Celâleddîn Hasan'a Antalya'nın fethini müjdelemek ve hediyeler göndererek Şîî itikadını bırakıp Sünnî İslam Dünyası'na dâhil olmasından ötürü tebrik etmek için hazırlanmıştır. Ayrıca fetihnâme metnine Münşî Kemâleddîn el-İsfahânî'nin mirasını hakkıyla almasına yardımcı olması ricası da eklenmiştir⁴⁴. Bu fetihnâmenin ne zaman hazırlandığı ve gönderildiği belli değildir. Mektup şeklindeki bu fetihnâmede Antalya şehrinin geri alınmasına dair diğer fetihnâmede olmayan bir bilgi bulunmaktadır. Burada Sultan I. İzzeddîn Keykâvus, Antalya'yı *gasp edilmiş hanesi* (خانه ع) olarak tanımlar.

⁴¹ Scott Redford, "Selçuklu Döneminde Anadolu'da Sözler, Kitaplar, Yapılar", Çev. Zeynep Nevin Yelçe, *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012), 15.

⁴² Redford ve Leiser, *Taşa Yazılan Zafer...*, 29.

⁴³ Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, 106-107.

⁴⁴ Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, 106-108.

(مغصوب) ve *atarlarından miras kalan hakkı* (حق موروث) olarak vurgulamaktadır⁴⁵. Bu vurgulardan sultanın şehre ve onun geri alınışına özel bir önem verdiği anlaşılmaktadır.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Antalya'yı fethettikten sonra dost hükümdarlara gönderdiği fetihnâmelerden bir diğerrinin varlığı İbn Vâsıl ve İbnü'l-Furât'ın eserleri vasıtasıyla öğrenilmektedir. Bu iki ismin verdiği bilgilere göre Sultan I. İzzeddîn Keykâvus, h. 612 yılında (m. 1215/1216) Halep Eyyübî Hâkimi el-Melikü'z-Zâhir Gazi'ye hediyelerle birlikte Antalya'nın Müslümanlar tarafından tekrar fethedilişini müjdelemiştir⁴⁶. Bu kayıt Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un, Antalya fetihnâmesini gönderdiği hükümdarlardan bir diğerrinin el-Melikü'z-Zâhir Gazi olduğunu ortaya koymaktadır. Zira kayıttaki *hediye* ve *müjde* ayrıntıları bu durumu açıkça göstermektedir. Ancak buradaki fetihnâmenin metni günümüze ulaşmamıştır. Dolayısıyla içeriği hakkında elde bir veri yoktur. Bununla birlikte el-Melikü'z-Zâhir Gazi'ye gönderilen fetihnâmenin Arapça yazılmış olması ve Celâleddîn Hasan'a gönderilen fetihnâmeyle -en azından muhatabının övülmesi ve şehrin fethinin ayrıntılarının verilmesi bakımından- benzer bir içeriğe sahip olması kuvvetle muhtemeldir. El-Melikü'z-Zâhir Gazi'ye ve Celâleddîn Hasan'a gönderilen bu iki fetihnâme, Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Suriye ve İran'daki siyasi güçlerle irtibatı olduğunu da göstermektedir.

3. Fetihnâmelerde Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Ünvanları

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Antalya fetihnâmeleri kendisinin bilinen yaygın ünvanları dışında pek çok farklı ünvanını da içermektedirler⁴⁷. Bu fetihnâmelerden kitabe formunda olan, sultanın dini terminoloji ile oluşturulmuş ve iddialı bazı ünvanlarını kaydetmektedir. Burada *Celâlü'd-Devletü'l-Kâhire* (Güçlü Devletin Ulu Kişisi), *Muizzü'l-Milletü'l-Bâhire* (Parıldayan Milleti Değerli Kılan), *Mugîsü'l-Ümmetü'z-Zâhire* (Işıldayan Milletin Kurtarıcısı), *Muzhiru Kelimetullahi'l-Ulya* (Allah'ın Yüce Kelâmının Destekleyicisi), *Muhrizu Memâlikü'd-Dünyâ* (Dünya Memleketlerini Koruyan), *El-Müeyyed mine's-Semâ* (Gökler Katından Desteklenen), *Zillullah fi'l-Hâfikeyn* (Doğu'da ve Batı'da Allah'ın Gölgesi), *Es-Sultânü'l-Gâlib bi-emrillah* (Allah'ın Emriyle Gâlip Olan Sultan), *Meliku Mülûkü'l-Âlem* (Dünya Hükümdarlarının Hükümdarı), *Gıyâsü'l-İslâm ve'l-Müslimîn* (İslamın ve Müslümanların Yardımcısı) ve *Yemînü'd-Devletü'l-Kâhire* (Kahredici Devletin Gücü) gibi ünvanlar özellikle zikredilmelidir⁴⁸. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un fetihnâmesinde *el-Mu'tasım* (Allah'a Sığınan), *el-Mu'tezid* (Allah'ın Yardım Ettiği) ve *el-Muntasır* (Muzaffer) gibi ünvanlar da kaydedilmektedir. Bu ünvanların Abbasî halifelerine ve Sünni İslam'a bağlılık işareti olarak fetihnâmeye eklenmesinin muhtemel olduğu düşünülmektedir⁴⁹. Sultanın fetihnâmelerindeki ünvanları, kendisini İslam âleminde ve hükmettiği topraklarda yerleştirdiği konum hakkında bazı ipuçları barındırmaktadır. Kullanılan ünvanlara bakılacak olursa Sultan I. İzzeddîn Keykâvus kendisini Abbâsî halifelerine bağlı, Allah'ın yardımıyla elindeki topraklarda hükmeden, kudretli ve meşru bir hükümdar olarak görmektedir. Bu nedenle fetihnâmede tercih edilen ünvanlar sultanın iktidarının temsil edilmesi amacıyla özellikle seçilmişlerdir.

⁴⁵ Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, 106; Redford ve Leiser, *Taşa Yazılan Zafer...*, 63.

⁴⁶ İbn Vâsıl, *müferricü'l-kurûb*, III, 233; İbnü'l-Furât, *tarih*, V/I, 169.

⁴⁷ Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddîn Keykâvus'un ünvanları hakkında ayrıca bk. Salim Koca, "Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddîn Keykâvus'un Aldığı ve Kullandığı Hâkimiyet Sembolleri", *Belleten*, C. LIX, S. 224 (1995), 56-57; Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçuklu Sultanlarının Kitabelerde Geçen Bazı Ünvanları ve Bunların Selçuklu Siyasetine Yansımaları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 31 (2012), 182-186.

⁴⁸ Redford ve Leiser, *Taşa Yazılan Zafer...*, 30-31; Yılmaz ve Tuzcu, *Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*, 58-116.

⁴⁹ Redford ve Leiser, *Taşa Yazılan Zafer...*, 29.

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un kitabe şeklindeki Antalya fetihnâmesinde kaydedilen ünvanlarından bir tanesinin üzerinde özellikle durmak gerekmektedir. Bu ünvan *Sultânü'l-Bahreyn*'dir (İki Denizin Sultanı) ve Antalya fetihnâmesi özelinde iki ayrı parçada kaydedilmektedir. Bilindiği üzere sultan, Sinop şehrini fethettikten sonra şehir surlarına yerleştirdiği kitabelerde *Sultanü'l-Berr ve'l-Bahr* (Karanın ve Denizin Sultanı) olarak anılırken⁵⁰, Akdeniz kıyısındaki Antalya'nın da fethiyle bu ünvan Akdeniz ile Karadeniz'i kapsayacak anlamsal içerikle genişletilmiş ve *Sultanü'l-Bahreyn* (İki Denizin Sultanı) şeklinde kitabedeki güncel formuna kavuşmuştur. Dolayısıyla Antalya'nın fethi, sultanın denizler üzerindeki hâkimiyetiyle ilişkili ünvanının tekâmül etmesine de vesile olmuştur⁵¹. Sultanın mektup şeklindeki fetihnâmesinde ise kendisinin ünvanları zikredilmemektedir. Metinde bulunan ünvanlar İsmailî Hükümdarı Celâleddîn Hasan için kullanılmaktadırlar ve Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un ünvanlarına benzemektedirler. Bunlar *Celâlü'd-devle ve'd-dîn* (Dinin ve Devletin Yücesi), *Mugîsü'l-İslâm ve'l-Müslimîn* (İslâmın ve Müslümanların Yardımcısı), *Muhyü'l-Mille Alâe'l-Ümme* (Milletin Yaşatıcısı, Ümmetin Yücesi), *Hâmiü'l-Bilâd Mahiyü'l-İlhâd* (Beldelerin Koruyucusu, İnkârcıları Ortadan Kaldıran), *Giyâsü'l-Mücâhidîn* (Allah Yolunda Mücadele Edenlerin Yardımcısı), *Kâhirü'l-Kefere ve'l-Müşrikîn* (Kâfirleri ve Müşrikleri Kahreden), *Kâmiü'l-Havâric ve'l-Mütemerridîn* (Haricîlerin ve Asilerin Kökünü Kazıyan) ve *İftihârü'l-Mülük ve's-Selâtin* (Meliklerin ve Sultanların Övücü) gibi ünvanlardır⁵².

SONUÇ

Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un 22 Ocak 1216 tarihinde Antalya'yı fethi, Türkiye Selçuklu tarihine yön veren olaylardan bir tanesidir. Fethin gerekçesi olan yerli Rum ahali isyanı da sıra dışı bir gelişmedir ve gerçekleşme tarihi tartışmalıdır. Çalışma kapsamında ele alınan bilgiler ve tespitler isyanın 1215 yılı sonlarında gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Akdeniz kıyısındaki böylesi mühim bir liman şehrinin tekrar Selçuklu hâkimiyetine girmesi, devletin uluslararası ticaretteki konumu ve ekonomik kalkınması bakımından büyük fayda sağlamıştır. I. İzzeddîn Keykâvus'un şehrin fethi vesilesiyle hazırlattığı fetihnâmeler devletin Antalya'ya ve onun geri alınışına verdiği öneme işaret etmektedir. Selçuklular bu fetihnâmeler aracılığıyla Antalya'nın geri alınışını İslam âlemine duyurmak istemişlerdir. Öte yandan dönemin önde gelen isimlerinden Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin fetih faaliyetleriyle bizzat ilgilenmiş olması, Antalya'nın geri alınış sürecinin farklı kesimler tarafından da ilgiyle takip edildiğini göstermektedir. Antalya'nın fethi özelinde sultan ile Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin arasındaki diyalog, Türkiye Selçuklu sultanlarının âlimlerle ve mutasavvıflarla olan yakın ilişkilerine dair de mühim bir örnektir. Antalya'nın fethi vesilesiyle hazırlanan fetihnâmeler de içerikleri bakımından dikkat çekicidirler. Özellikle Antalya şehir surlarına yerleştirilen fetihnâme bilinen en uzun Selçuklu kitabesi metnini içermesi yanında, tarihi kaynak değeri bakımından eşsiz bir örnektir. Zira bu fetihnâme tüm kaynakların eksik bıraktığı fethin kesin tarihini ve süresini açıkça ortaya koyduğu gibi, fetih sürecinde şehrin hem karadan hem

⁵⁰ Scott Redford, *İktidar İmgeleri: Sinop İçkalesindeki 1215 Tarihli Selçuklu Yazutları*, Çev. Barış Cezar, (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014), 153, 185, 193.

⁵¹ Mahmut Demir, "I. İzzeddîn Keykâvus'un Sinop'u Fethi ve Fethin Selçuklu Kitabelerine Yansımaları", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslâm Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Ed. Cüneyt Aydın, Emrah Dindi ve Doğan Fırncı, (Sinop: Sinop Üniversitesi Yayınları, 2018), 203-204.

⁵² Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, 105-107. Türkiye Selçuklu Emîri Şemseddîn Altunaba'nın vakfiyesi incelendiğinde Sultan II. Rükneddîn Süleymanşâh'ın burada kayıtlı ünvanları ile Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un fetihnâmelerinde kaydedilen ünvanlarının büyük oranda benzer olduğu görülmektedir. Bk. Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri I. Şemseddîn Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı", *Belleten*, C. XI, S. 42 (1947), 223.

denizden kuşatılmış olduğu gibi yeni bilgiler de sunmaktadır. Ayrıca Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un iktidarının yansması ve temsili olan pek çok farklı ünvanını kaydetmektedir. Bu fetihnâme gerek içeriği gerekse de konumu itibarıyla Antalya şehri ahalisine ve burayı ziyaret eden tüm yabancılara birden fazla mesaj vermektedir. Bu nedenle Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Antalya surlarına yerleştirdiği fetihnâmesi İslam Dünyası'ndaki sıra dışı örneklerden bir tanesidir ve sultanın iktidarının temsil edilmesi ve duyurulması gibi maksatlarla hazırlanmıştır. Sultanın Celâleddin Hasan'a ve el-Melikü'z-Zâhir'e gönderdiği mektup/ferman şeklindeki fetihnâmeler ise devletin o yıllarda Suriye ve İran coğrafyaları ile diplomatik ilişkilerde bulunduğunu göstermeleri bakımından mühimdirler. Sonuç olarak bu fetihnâmeler, Türkiye Selçukluları'nın XIII. yüzyılın ilk çeyreğindeki etki sahasının genişliğini, diplomatik ilişki yoğunluklarını ve kendi iktidarlarını İslam Dünyası içinde nasıl bir yere koyduklarını açıkça ortaya koymaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Addas, Claude. *Quest for the Red Sulphur The Life of Ibn 'Arabi*. Trans. Peter Kingslay. Oxford: The Alden Press, 1993.
- Ahmed b. Lütfullah Müneccimbaşı. *Câmiü'd-Düvel Selçuklular Tarihi*. II. Çev. Ali Öngül. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2017.
- Aksoy, Hasan. "Fetihnâme", *İslam Ansiklopedisi*, C. XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, 470-472.
- Anonim. *Selçuknâme Tarîh-i Âl-i Selçuk*. Çev. Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Coşguner. Ankara: Atıf Yayınları, 2014.
- Atik, Necmi. "Antalya İli Anadolu Selçuklu Dönemi Kayıp Taş Kitâbeleri". *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10 (2018), 111-158.
- Baykara, Tuncer. "Yeni Bir Ülkede Yeni İnsanlar". *Erdem Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı II* (1996), 451-464.
- Bedreddin Mahmûd el-Aynî. *Ikdu'l-Cumân fi Tarihi Ehli'z-Zamân*. III. Nşr. Mahmud Rezak Mahmud. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 2007.
- Beyazal, Meyrem. *Antalya ve Çevresinde Bulunan Selçuklu, Beylikler Dönemi Yapı Kitabeleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya 2019.
- Bozkurtoğlu-Özcan, Özge. *Lusignanlar Döneminde Kıbrıs-Antalya İlişkileri (1192-1489)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya 2017.
- Cahen, Claude. *Osmanlılardan Önce Anadolu*. Çev. Erol Üyepazarcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.
- Cemâleddin Muhammed b. Sâlim İbn Vâsıl. *Müferricü'l-Kurûb fi Ahbâri Beni Eyyüb*. III. Nşr. Cemâleddin Eş-Şeyyâl. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Vesâikü'l-Kavmiyye, 1957.
- Cenabî Mustafa Efendi. *El-'Aylemü'z-Zahir Fî Ahvali'l-Eva'il Ve'l-Evahir Adlı Eserinin Türkiye Selçukluları İle İlgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri*. Haz. Muharrem Kesik. İstanbul: Selenge Yayınları, 2023.
- Demir, Mahmut. "Antalya'nın Türkiye Selçukluları Tarafından Fethi". *Cedrus VI* (2018), 555-571.
- Demir, Mahmut. "I. İzzeddin Keykâvus'un Sinop'u Fethi ve Fethin Selçuklu Kitabelerine Yansmaları". *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslâm Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, I. Ed. Cüneyt Aydın, Emrah Dindi ve Doğan Fırıncı, 193-208. Sinop: Sinop Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Demir, Mahmut. *13. Yüzyıl Doğu Akdenizi'nin (Antalya-Alanya-Misis-Tarsus-Anazarba-Lazkiye-Süveydiye) Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya 2017.

- Duggan, Terrance Michael Patrick. "XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Antalya Limanı". *Antalya'nın Denizcilik ve Deniz Ticareti Tarihi*. Ed. Fatma Şimşek, 157-179. İstanbul: Zero Books, 2022.
- Ebi Bekr b. Abdullah b. Aybek b. Ed-Devâdârî. *Kenzü'd-Dürer ve Câmiü'l-Gurer*. VII. Nşr. Said Abdülfettâh Âşûr. Kahire: Matbaatü'l-İsa el-Babâî el-Halebî ve Şurekâihi, 1972.
- Ebü Şâme el-Makdisî. *Ez-zeyl ale'r-Ravzateyn*. V. Nşr. İbrahim Şemseddîn. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002.
- Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr. *Büyük İslam Tarihi*. XIII. Çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.
- El-Hâfız el-müverrih Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî. *Tarihü'l-İslâm Vefiyyetü'l-Meşâhir ve'l-A'lâm*. XIII. Nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrut: Dârü'l-Kitâbü'l-Arabî, 1998.
- Enverî, Hasan. *Istilahât-ı Divânî Devre-i Gaznevî u Selçukî*. Tahran: İntişârât-ı Kitabhâne-i Tahûrî, 1355.
- Er, Harun. "Türk İslam Geleneğinde Fetihnameler". *Diyanet İlmi Dergi* XLVIII/2 (2012), 93-107.
- Erten, Süleyman Fikri. *Antalya Tarihi*. İstanbul: Tan Matbaası, 1940.
- Göksu, Erkan. *Türkiye Selçuklularında Ordu*. Ankara: TTK Yayınları, 2010.
- Gregory Ebu'l-Ferec İbnü'l-İbrî. *Ebu'l-Ferec Tarihi*. II. Çev. Ömer Rıza Doğrul. Ankara: TTK Yayınları, 1999.
- Gregory Ebu'l-Ferec İbnü'l-İbrî. *Tarihü'z-Zaman*. Nşr. El-Ebu İshâk Ermele. Beyrut: Dâri'l-Maşrık, 1986.
- Gürbüz, Meryem, "Fetihâmeler Tarihçiyeye Ne Söyler? Hârezmşahlar (1097-1231) Devrine Ait Fetihâmeler Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme". *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 8/2 (2023), 1590-1618.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali. "Türkiye Selçuklu Sultanlarının Kitabelerde Geçen Bazı Unvanları ve Bunların Selçuklu Siyasetine Yansımaları". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 31 (2012), 173-190.
- Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî İbn Bibî. *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*. Çev. M. Nuri Gencosman. Ankara: Uzluk Basımevi, 1941.
- Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî İbn Bibî. *El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye Tıpkıbasım*. Nşr. Adnan S. Erzi. Ankara: TTK Yayınları, 1956.
- Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî İbn Bibî. *El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*. I. Çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- İzzeddîn İbnü'l-Esîr. *El-Kâmil fi't-Tarih*. XII. Çev. Ahmet Ağırakça ve Abdülkerim Özeydin. İstanbul: Bahar Yayınları, 1987.
- Kaya, Selim. *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*. Ankara: TTK Yayınları, 2006.
- Kesik, Muharrem. "Antalya'ya Yapılan İlk Akımlar ve Şehrin Selçuklu Hâkimiyeti Altına Girmesi". *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu Bildirileri 18-19 Aralık 2003*, Yay. Haz. Necdet Ekinci ve Hatice Akin, 1-8. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Kesik, Muharrem. "I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve I. İzzeddîn Keykâvus Dönemlerinde Antalya ve Selçuklu Denizciliği (1207-1220)". *Antalya'nın Denizcilik ve Deniz Ticareti Tarihi*, Ed. Fatma Şimşek, 125-139. İstanbul: Zero Books, 2022.
- Kesik, Muharrem. *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2021.
- Kılıç, Mahmud Erol. "İbnu'l-Arabi'nin I. İzzeddin Keykavus'a Yazdığı Mektubun Işığında Dönemin Dini ve Siyasi Tarihine Bakış". *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri*, II. Ed. Osman Eravşar, 11-28. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Koca, Salim. "Sultan I. İzzeddin Keykâvus ile Melik Alâeddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi". *Belleten* LIV/211 (1990), 935-944.

- Koca, Salim. "Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un Aldığı ve Kullandığı Hâkimiyet Sembolleri". *Belleten* LIX/224 (1995), 55-74.
- Koca, Salim. *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*. Ankara: TTK Yayınları, 1997.
- Les Gestes Des Chiprois Recueil de Chroniques Françaises*. Nşr. Gaston Raynaud. Genevre: Société de l'Orient Latin, 1887.
- Levis, Geoffrey L. "Fathnâme", *Encyclopaedia of Islam (New Edition)*, Vol. II, Brill Publishing, Leiden 1991, 839-840.
- Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *El-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*. VIII. Nşr. Ahmed Şemseddin. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Muhâdaratü'l-Ebrâr ve Müsâmeretü'l-Ahyâr fî'l-Edebiyât ve'n-Nevâdir ve'l-Ahbâr*. I-II. Nşr. Mustafa es-Seyyid Ahmed Tâc ve İbrahim Tâc. Kahire: El-Matbaati's-Saâde, 1906.
- Nâsireddin Muhammed b. Abdurrahîm İbnü'l-Furât. *Tarih-i İbnü'l-Furât*. V/I. Nşr. Hasan Muhammed Eş-Şumâa. Beyrut: Matbaati'l-Emîri'l-Kâniyye, 1970.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Türkiye Selçukluları ve İslâm: Genel Bir Bakış". *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Sosyal ve Siyasal Hayat*, I. Ed. Ahmet Yaşar Ocak, 443-457. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2006.
- Öngül, Ali. *Anadolu Selçukluları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017.
- Redford, Scott ve Leiser, Gary. *Taşa Yazılan Zafer Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi*. Çev. İnci Türkoğlu. Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2008.
- Redford, Scott. "Selçuklu Döneminde Anadolu'da Sözler, Kitaplar, Yapılar". *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu*. Çev. Zeynep Nevin Yelçe. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, 11-22.
- Redford, Scott. *İktidar İmgeleri: Sinop İçkalesindeki 1215 Tarihli Selçuklu Yazıtlar*. Çev. Barış Cezar. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Sümer, Faruk. "Keykâvus I", *İslam Ansiklopedisi*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, 352-353.
- Takiyüddin Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Abdülkadir el-Ubeydî el-Makrîzî. *Es-Sülûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk*. I. Nşr. Muhammed Abdülkadir Ata. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Tevhid, Ahmed. "Antalya Surları Kitabeleri", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* IX/86 (1341), 165-176.
- Turan, Osman. "Selçuk Devri Vakfiyeleri I. Şemseddin Altun-Aba Vakfiyyesi ve Hayatı", *Belleten* XI/42 (1947), 197-251.
- Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1971.
- Turan, Osman. "Keykâvus I", *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 1978, 631-642.
- Turan, Osman. *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*. Ankara: TTK Yayınları, 1988.
- Turan, Osman. *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi Türk Dünya Nizâmının Millî, İslâmî ve İnsanı Esaslar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2008.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1984.
- Vryonis, Speros J. *Küçük Asya'da Orta Çağ Helenizminin Çöküşü ve 11. Yüzyıldan Başlayarak 15. Yüzyıla Kadar İslâmlaşma*. Çev. İdem Erman. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2020.
- Yazıcızâde Ali. *Tevârih-i Âl-i Selçuk Oğuznâme-Selçuklu Tarihi*. Nşr. Abdullah Bakır İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017.
- Yılmaz, Leyla ve Tuzcu, Kemal. *Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*. Haarlem: Sota Vakfı Yayınları, 2010.

Yinanç, Mükrimin Halil. *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II*. Yay. Haz. Refet Yinanç. Ankara: TTK Yayınları, 2014.